

**СТАВЛЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЛІТНЬОГО ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ЗАКЛАДУ:
ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

1. Базарова Н.П. *Классический танец. Методика четвёртого и пятого года обучения.* – 2-е изд., испр. – Л.: Искусство, 1984. – 199 с.
2. Бакиров В.С. *Ценностное сознание и активизация человеческого фактора.* – Харьков: Вища школа, 1982.
3. Боголюбская М.С. *Учебно-воспитательная работа в детских самодеятельных хореографических коллективах.* – М.: МК СССР, ВНМЦ НТ и КПП, 1982. – 102 с.
4. Стасько Б.В. *Педагогічне спрямування хореографічної підготовки майбутніх учителів початкових класів: Автореферат дис. ...канд. пед. наук.* – К., 1993. – 23 с.
5. Цвігун О. *Розвиток музичної освіти в навчальних закладах Києва (друга пол. XIX – поч. XX ст.).* – К: Вища школа, 1999. – 386 с.
6. Чурпіта Т.М. *Соціально-педагогічні проблеми розвитку творчої уяви молодших школярів засобами хореографічного мистецтва (на матеріалі використання казок): Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.05 / Київський держ. ун-т культури і мистецтв.* – К., 1998. – 173 л. + дод. – *Бібліогр.:* л. 156 – 173.
7. Шевчук А.С. *Українські музично-хореографічні традиції, як засіб музично-рухового розвитку старших дошкільників.* – Фастів: “Поліфаст”, 2005. – 330 с.

Микола Наказний, директор технічного ліцею №1
м. Дніпродзержинськ

**СТАВЛЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЛІТНЬОГО
ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ЗАКЛАДУ:
ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті досліджується ставлення дітей і підлітків до літнього оздоровлення в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу: з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дитини розглядається не тільки взаємозв'язок особистості з колективом, а й визначається змістовний аспект оздоровлення та відпочинку в дитячому оздоровчому закладі очима підлітків.

Постановка проблеми. Проблеми організації відпочинку, оздоровлення, зайнятості дітей та підлітків у канікулярний період завжди були в центрі уваги не тільки керівників, а й працівників регіональних і муніципальних органів влади.

З початку нового тисячоліття зазначені проблеми стали досить актуальними і є предметом запеклих дискусій позашкільної педагогіки. Набувають чинності основні Закони України стосовно відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків, а саме: Закон України “Про позашкільну освіту” (2000), Державна програма відпочинку та оздоровлення на період до 2008 року (2003), Типове положення про дитячий оздоровчий заклад (2004), Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні (2004), розробка концепції Закону України “Про організацію оздоровлення та відпочинку дітей” (2006) тощо.

Слід підкреслити, що правове регулювання оздоровлення, відпочинку та зайнятості дітей на початку нового тисячоліття суттєво змінило погляд на місце і роль дитячих оздоровчих

закладів у суверенній державі. Адже залучення дітей до літніх оздоровчих закладів сприяє, по-перше, зміцненню їхнього здоров'я, по-друге, забезпечує зайнятість та попереджує явище бездоглядності, а по-третє, дає можливість продовження виховного процесу та розвитку творчих здібностей учнівської молоді.

Мета статті – дослідити ставлення учнівської молоді до літнього відпочинку в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу. Поряд з цим, нами буде досліджено коло оточення дітей і підлітків під час їх відпочинку, вплив однолітків чи старших підлітків на особистість, а також буде проаналізовано причини, які заважають батькам дитини придбати путівку до дитячого оздоровчого закладу.

Виклад основного матеріалу. Зосереджуючи увагу на вікових особливостях дітей і підлітків, нами були оброблені результати анкетування респондентів (596 дітей і підлітків віком від 14 до 18 років) за допомогою якісного аналізу [1 – 5], який відокремив предмет дослідження та визначив його засоби (В.І. Паніотто,

СТАВЛЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЛІТНЬОГО ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ЗАКЛАДУ: ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

В.С. Максименко, Н.М. Марченко, В.Т. Циба,
Р.А. Шмойлова, В.А. Ядов).

Досліджуючи особистісне бачення дітей та підлітків в контексті функціонування дитячого оздоровчого закладу, розглянемо структуру повних і неповних сімей, що дасть змогу зробити кількісний аналіз відвідування респондентами дитячого оздоровчого закладу як повними, так і неповними сім'ями.

По-перше, підкреслимо, що 84% респондентів представляють повні сім'ї і лише 16% – неповні. З 16% неповних сімей 49 (15%) сімей, де дитину виховує лише мати і 4 (1%) сім'ї, де дитину виховує лише батько.

По-друге, ми ставили за мету проаналізувати кількісний показник відвідування дітьми дитячого оздоровчого закладу повними і неповними сім'ями.

1%, а з повних – 3%. Розбіжність у кожному з наведених прикладів (а = 6%, б = 4%, в = 3%, г = 2%) вказує на те, що повна сім'я має значно більші можливості для придбання путівок до дитячого оздоровчого закладу.

По-перше, двоє батьків мають більше можливостей придбати путівку на тому чи іншому підприємстві.

По-друге, двоє батьків мають більші матеріальні можливості для придбання путівки до дитячого оздоровчого закладу.

Досліджуючи питання ставлення дітей до ідеї відпочинку у дитячому оздоровчому закладі, ми з'ясували, що 45% респондентів вважають цю ідею необхідною та потрібною, визначаючи її одним словом – “супер”, 17,5% опитуваних підкреслюють позитивне ставлення до порушеного питання. Слід зазначити, що проблему

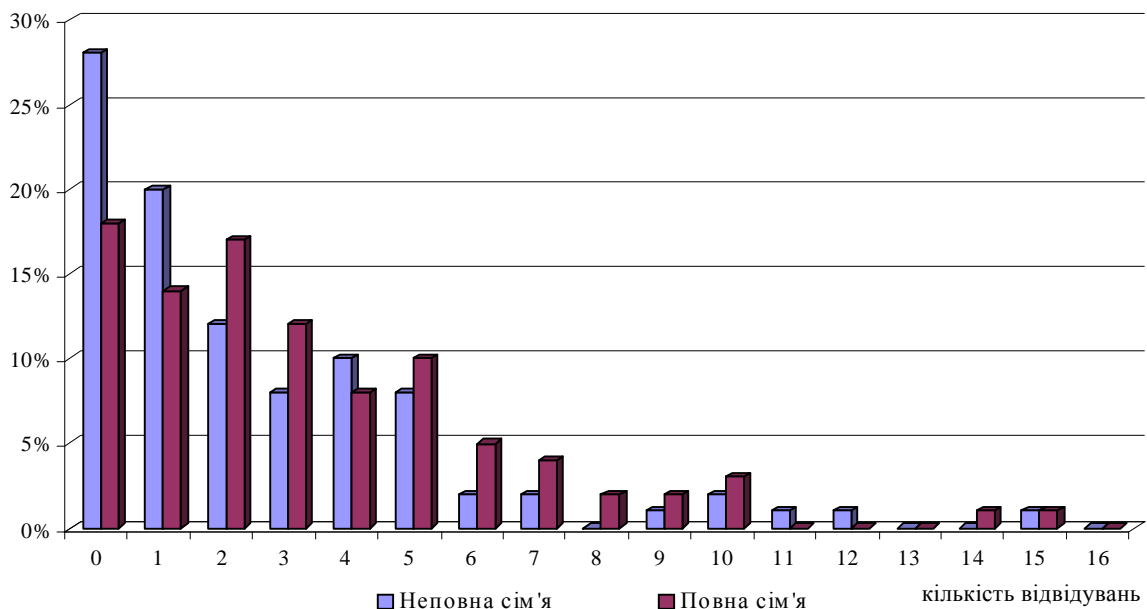

Рис.1. Відвідування оздоровчого закладу дітьми із повних та неповних сімей

Аналізуючи дані рис. 1, нами виявлено, що 28% респондентів з неповних сімей не відвідали оздоровчий заклад жодного разу. Значно нижчим від попереднього є показник повних сімей, який становить 18%. У порівнянні з попередніми результатами наступні показники помітно знизилися:

- а) один раз відпочивало: з неповних сімей 20%, а з повних – 14%;
- б) три рази відпочивало: з неповних сімей 8%, а з повних – 12%;
- в) шість разів відпочивало: з неповних сімей 2%, а з повних – 5%;
- г) дев'ять разів відпочивало: з неповних сімей

взагалі не розглядали 23,5% респондентів та 1,9% не дали ніякої відповіді. І лише 7,4% від усіх, хто брав участь в опитуванні, вважають, що оздоровлення в таборі – це непродуктивно витрачений час. Підсумувавши відповіді респондентів, які оцінюють ідею літнього відпочинку як позитивну, отримаємо високий відсоток бажаючих (62,5%).

Цікаво в цьому контексті розглянути можливості придбання путівки до табору.

Як бачимо з рисунка 2, 61,9% респондентів оцінюють негативно ситуацію, коли батьки не змогли через певні обставини задовольнити бажання дитини поїхати на відпочинок до табору.

**СТАВЛЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЛІТНЬОГО ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ЗАКЛАДУ:
ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

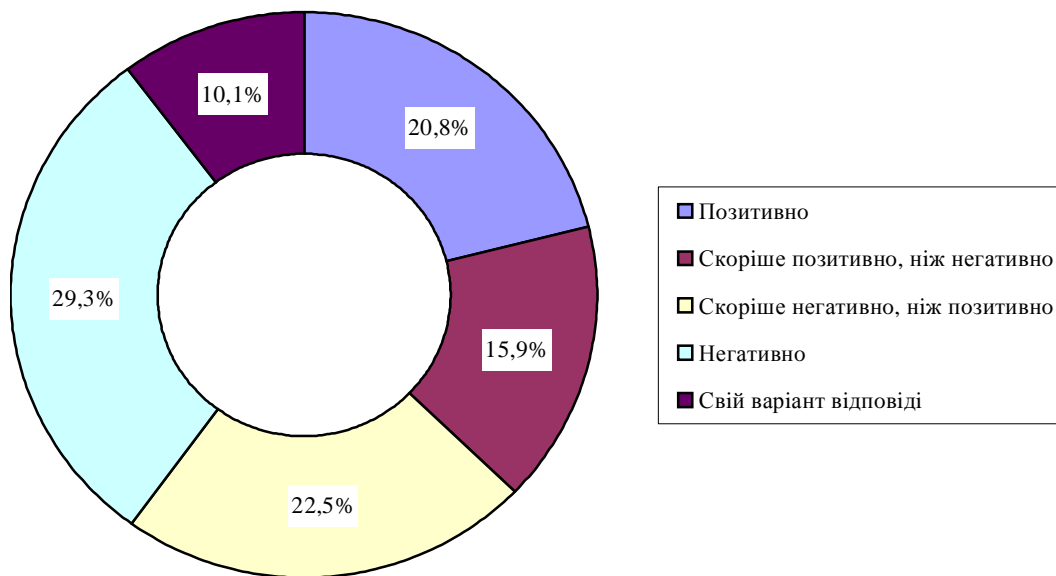

Рис.2. Розподіл відповідей респондентів за запитанням, як Ви сприймаєте ситуацію, коли батьки пообіцяли придбати путівку до табору, а не придбали

Відсоток тих, хто позитивно та скоріше позитивно, ніж негативно оцінює дану ситуацію, складає відповідно 20,8% та 15,9% від всіх опитуваних. Аналіз даного питання розкрив причини, які не дали змогу батькам придбати путівку для своєї дитини. Одна з найважливіших причин – невідповідність віку, що підлягає оздоровленню в сучасних оздоровчих закладах.

З метою більш глибокого вивчення ставлення дітей до дитячого оздоровчого закладу були побудовані двовимірні таблиці, які дали можливість розглянути:

- а) ставлення дитини до дитячого оздоровчого закладу (дуже люблю, трішки люблю, не люблю);
- б) реакцію на ситуацію, коли батьки пообіцяли придбати путівку до табору, а не придбали.

Зазначимо, що при задовільному ставленні дітей до дитячого оздоровчого закладу (а це 82%), реакція на ситуацію, коли батьки пообіцяли придбати путівку до табору, а не придбали, виглядає:

- а) реакція респондентів негативна – 30%;
- б) реакція респондентів скоріше негативна, ніж позитивна – 23%;
- в) реакція респондентів через свій варіант відповідей (а це 10%) визначилась як “дуже негативна”.

Як бачимо, негативна реакція на ситуацію, коли батьки пообіцяли придбати путівку до табору, а не придбали, складає 63%. Водночас, заслуговує на увагу високий відсоток респондентів (37%), які відреагували на запроповану ситуацію позитивно (21%) або скоріше позитивно, ніж негативно (16%).

Це, по-перше, відсоток дітей, які потрапили до дитячого оздоровчого табору вперше у віці 6 – 7 років і не змогли звикнути до умов дитячого оздоровчого закладу, тобто несформовані адаптаційні процеси управлінської діяльності оздоровлення і відпочинку дітей. По-друге, це діти, які потрапили до дитячого оздоровчого закладу в будь-якому віці, і в яких в силу тих чи інших обставин склалися напружені міжособистісні стосунки з ровесниками, тобто відсутній комунікативний аспект управлінської діяльності оздоровлення і відпочинку дітей. По-третє, найменший відсоток – це діти, які не потрапили до дитячого оздоровчого закладу, і в них залишилася образа на ситуацію, яка не дала змогу дитині відпочити в тому чи іншому таборі, тобто відсутній соціально-правовий аспект управлінської діяльності оздоровлення і відпочинку дітей і підлітків.

Слушними є результати досліджень, у процесі яких респондентам було запропоновано визначити:

- а) ставлення до ідеї літнього відпочинку у дитячому оздоровчому таборі;
- б) реакцію на ситуацію, коли батьки пообіцяли придбати путівку до табору, а не придбали.

Проаналізуємо результати цих досліджень за допомогою таблиці 1.

Ці ж результати дослідження зображені і на рисунку 3.

Порівнюючи результати двовимірного дослідження, подані в таблиці 1 та рисунку 3, передовсім зосередимо увагу на тому, що

**СТАВЛЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЛІТНЬОГО ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ЗАКЛАДУ:
ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Таблиця 1

Двовимірне дослідження респондентів з питань ставлення до літнього відпочинку

Показники	Позитивно, %	Скоріше позитивно, ніж негативно, %	Скоріше негативно, ніж позитивно, %	Негативно, %	Свій варіант відповіді, %	ВСЬОГО
Думаю, що це непродуктивно витрачений час, %	4	1	1	1	1	7
Позитивно, в цьому році теж візьму участь в реалізації цієї ідеї, %	2	3	5	6	1	18
Це ідея-супер, %	7	4	12	19	4	46
Негативно, %	2	0	0	1	1	5
Проблему глибоко не осмислював (ла), %	6	6	5	3	3	24
ВСЬОГО	21	16	23	30	10	100

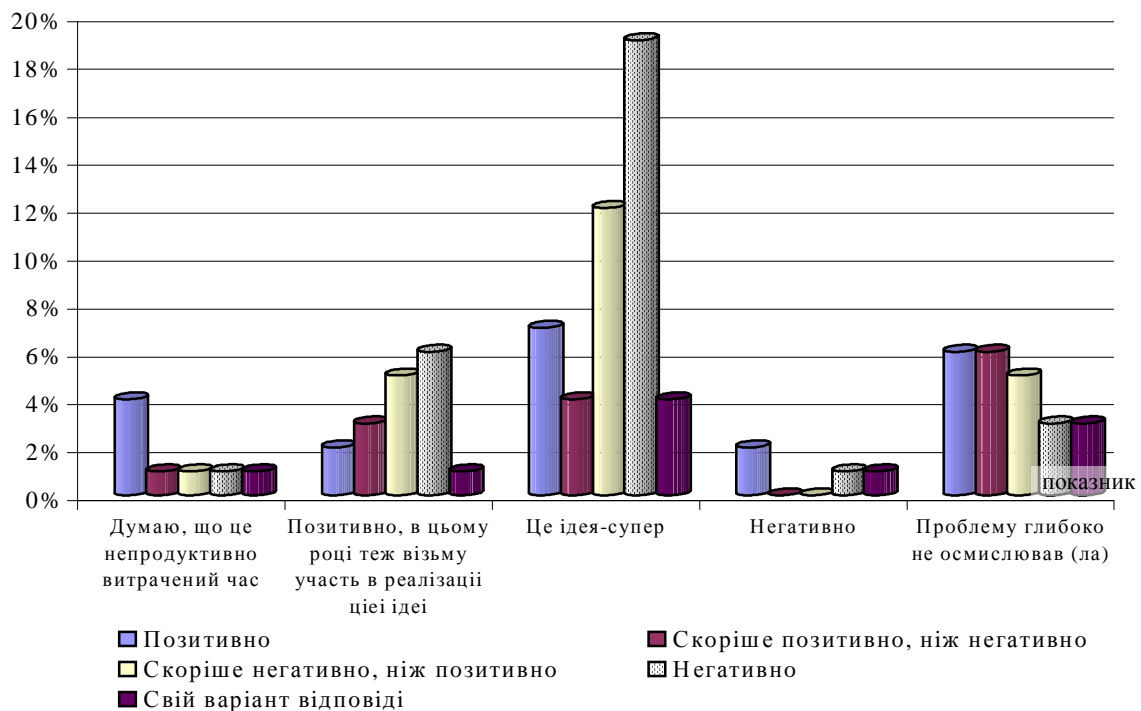

Рис.3. Двовимірне дослідження респондентів з питань ставлення до літнього відпочинку

негативна реакція на ситуацію, коли батьки пообіцяли придбати путівку до табору в інших респондентів, складає теж 63%. Але, поряд з цим, на відміну від попередніх даних і переліку запропонованих показників щодо ставлення до ідеї літнього відпочинку саме у дитячому оздоровчому закладі 46% відзначили, що це ідея-супер, 18% зазначили, що і в наступному році теж візьмуть участь в реалізації цієї ідеї і лише 12% респондентів вважають, що відпочинок у таборі – це непродуктивно витрачений час (7%) або взагалі негативно ставляться до даної пропозиції (5%).

Враховуючи той факт, що 24% респондентів взагалі проблему глибоко не осмислювали, можна зробити висновок, що 64% є супер-показником щодо ідеї літнього відпочинку у дитячому оздоровчому таборі. Ця думка підтверджується і при аналізі:

- а) ставлення дітей і підлітків до дитячого оздоровчого закладу;
- б) причин, що заважають поїздки до дитячого оздоровчого закладу.

Ідею-супер втілити в життя не мають можливості бажаючі діти через відсутність

**СТАВЛЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЛІТНЬОГО ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ЗАКЛАДУ:
ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

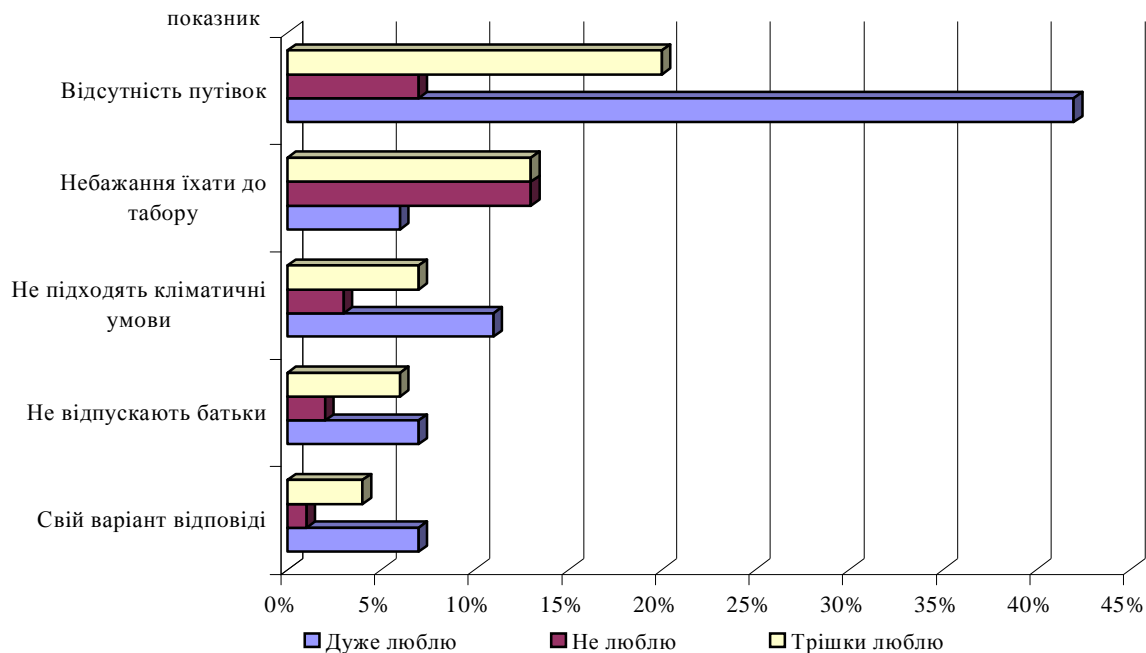

Рис.4. Ставлення респондентів до дитячого оздоровчого закладу та бажання потрапити до нього

путівок (62%) або у зв'язку з невідповідними кліматичними умовами (18%) чи небажанням батьків відпустити дитину до дитячого оздоровчого закладу (13%). Поряд з цим є діти, які просто не бажають відвідувати дитячий оздоровчий заклад за тими чи іншими обставинами. Якщо в першому випадку відсоток таких дітей становив 12%, то згідно з рисунком 4 відсоток таких дітей становить 13%, але все ж таки в цілому позитивне налаштування до відпочинку дітей і підлітків у оздоровчих закладах виражають 87%.

та 14 років (22,9). До цієї групи можна віднести і респондентів віком 17 років. Загальна кількість таких респондентів становить 98,2%. Тобто це діти, які з тих чи інших причин не можуть поїхати до дитячого оздоровчого закладу, тому використовують останню можливість – поїхати під чужим прізвищем. Значно меншим є відсоток респондентів віком 13 років (1,8%). Це, в основному, діти, батьки яких не мають можливості придбати путівку за повну вартість, бо не працюють на підприємстві, яке видає путівки до дитячого оздоровчого закладу.

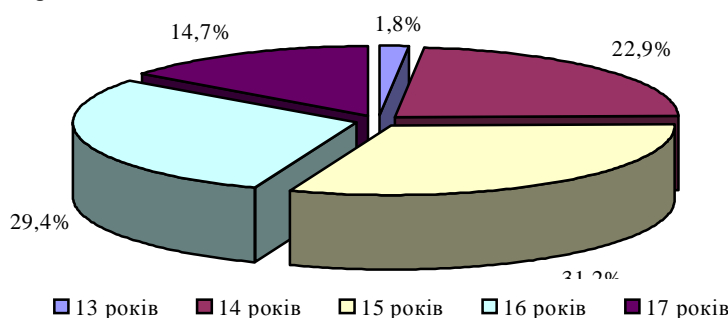

Рис.5. Розподіл респондентів за віком, їх відпочинок під чужим прізвищем

Проаналізувавши кількісний склад дітей, що відпочивали за чужою путівкою (109 чол.), ми зробили висновки, що це, в основному, респонденти віком 15 (31,2%), 16 років (29,4%)

морально-етичні та юридичні норми. З рисунка 7 бачимо: 53,1% респондентів зазначають, що діти після 14 – 15 років не мають можливості відпочивати у дитячих оздоровчих закладах, інші

Як бачимо, невеликий відсоток респондентів все ж таки використовують можливість поїхати за чужою путівкою: 18% респондентів дали стверджувальну відповідь, 2% не мали іншого виходу, ніж цей спосіб, а 80% дали негативну відповідь на поставлене запитання.

Отримавши такі результати, ми али можливість респондентам назвати головні причини, які змушують купувати путівки на чуже прізвище, порушуючи якоюсь мірою

**СТАВЛЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЛІТНЬОГО ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ЗАКЛАДУ:
ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

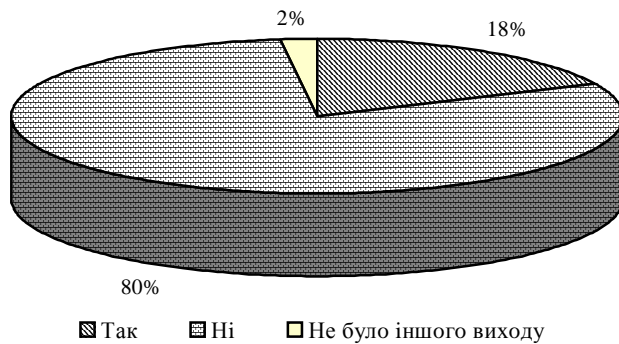

Рис.6. Розподіл відповідей респондентів за запитанням, чи доводилось Вам відпочивати в дитячому оздоровчому таборі за чужою путівкою

респонденти вказують на неможливість придбання путівки через велику кількість бажаючих (це 58,4% респондентів). Серед зазначених причин 47,9% вказали на відсутність таборів відпочинку на тих підприємствах, де працюють батьки. 18,4% респондентів наголошують на бажанні відпочивати в таборі всі зміни, а 25,5% свідчать про те, що не завжди бажання збігаються з можливостями.

(не підходять кліматичні умови), про що свідчать 19,8% респондентів; певну частину опитуваних не відпускають батьки (15%), через недовіру до дитини чи табору: частина батьків використовують літній відпочинок в іншому напрямку (море, поїздка до бабусі та інше), а решта батьків просто не в змозі сплатити за путівку (економічні труднощі родини).

Досліджуючи змістовний аспект оздоровлення, ми запропонували респондентам проаналізувати:

- витрати коштів в оздоровчому таборі;
- ймовірність придбання шкідливих звичок в оздоровчому закладі;
- активним чи пасивним має бути відпочинок у таборі;

- яким чином може змінити дитину літній відпочинок у таборі;
- світ захоплень в оздоровчому таборі;
- організація дозвілля в оздоровчому таборі;
- який відпочинок залишає найбільше спогадів впродовж всього року.

Як бачимо, 85,8% респондентів найкращим літнім враженням вважають відпочинок на морі,

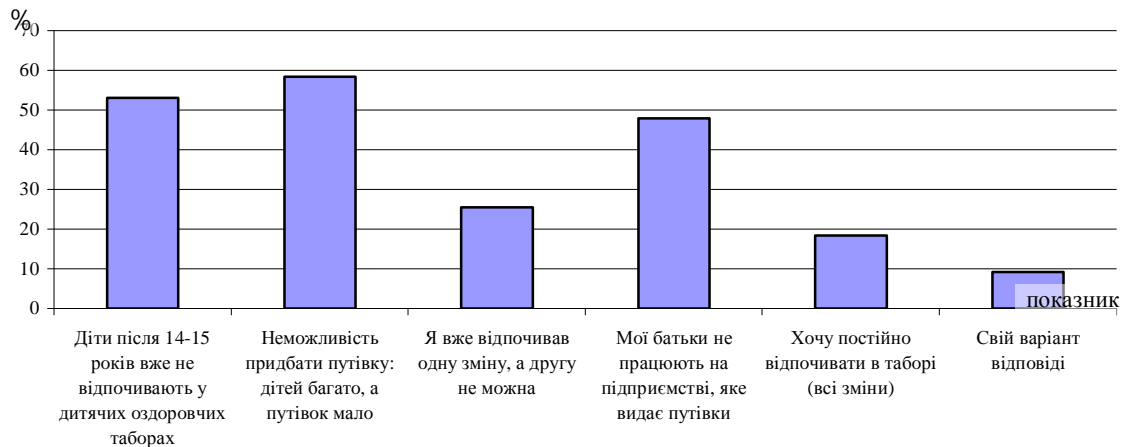

Рис.7. Розподіл відповідей респондентів за запитанням, які головні причини придбання путівки на чуже підприємство

Через ту ж саму обмеженість путівок та велику кількість бажаючих дитина може оздоровитись лише одну зміну, щоб надати можливість відпочити й іншим.

З рисунка 8 можемо побачити, що заважає поїздки дитини до дитячого оздоровчого закладу.

Дуже помітною є проблема відсутності путівок, на яку вказують 66% респондентів, значно меншим є відсоток бажаючих їхати до табору: 31,3%, серед вказаних причин зустрічається проблема індивідуально-фізіологічного характеру

надають перевагу відпочинкові в дитячому оздоровчому таборі (47,4%), відпочинок у колі родини пріоритетним залишається для 41,1% респондентів. Не знаходяться поза увагою респондентів такі види літнього відпочинку, як відпочинок у селі та на дачі, відповідно 29,4% та 34,55% респондентів. Канікули, які запам'ятовуються відпочинком у профілакторії чи санаторії, є відповіддю 28,6% респондентів. Як бачимо, найпривабливішими є відпочинок на морі, у дитячому оздоровчому таборі та відпочинок (неважливо, де) зі своєю родиною.

**СТАВЛЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЛІТНЬОГО ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ЗАКЛАДУ:
ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

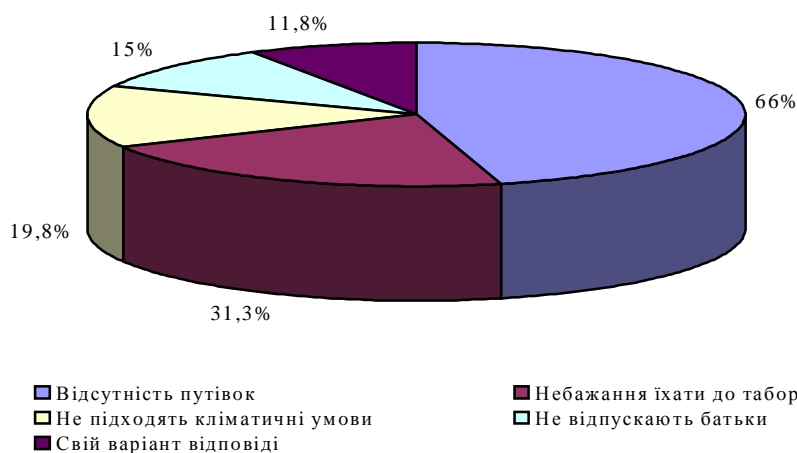

Рис.8. Розподіл відповідей респондентів за запитанням, що заважає Вашій поїздки на відпочинок до дитячого оздоровчого табору

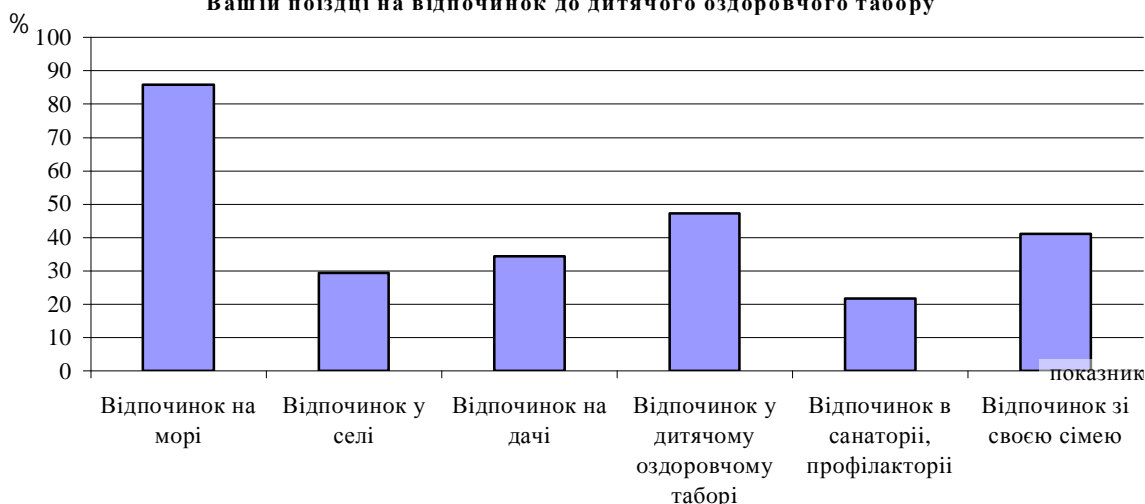

Рис.9. Розподіл респондентів за питанням, які канікули залишають чудові спогади від відпочинку впродовж всього року

Аналізуючи змістовий аспект літнього оздоровлення, зазначимо, що 19,4% респондентів не дали чіткої відповіді, не замислюючись над даною проблемою або ж світ захоплень цих респондентів у таборі взагалі не визначився. Для інших респондентів у дитячому оздоровчому таборі захопленням є туризм (19,8%), науково-технічна творчість (12,95); спортивні секції відвідують 12,1%; заняттям музикою та іншими видами мистецтва надають перевагу 7,6% респондентів. Слід зазначити, що 15,1% взагалі не бажають відвідувати секції та гуртки, а віддають перевагу більш пасивному відпочинку. Це свідчить, що слід вносити зміни у змістову діяльність дитячого оздоровлення, постійно розширюючи спектр захоплень дітей.

Висновки. Таким чином, ще раз підкреслюється думка, що саме в умовах дитячого оздоровчого закладу респонденти:

- а) розширюють коло друзів, з якими бажають спілкуватись;
- б) знаходять спільні інтереси з однолітками та старшими підлітками;
- в) займають активну життєву позицію, самостверджуються;
- г) почувають себе комфортно у новому колективі;
- д) проявляють зацікавленість до дитячого оздоровчого закладу.

Результати дослідження розкривають не тільки взаємозв'язок особистості з колективом з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей, а й допомагають визначити ставлення дітей до літнього відпочинку в оздоровчому таборі, розуміння причин, які перешкоджають їх оздоровленню та сформувати змістовий аспект оздоровлення та відпочинку в оздоровчих закладах очима дітей.

САМОВИХОВАННЯ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ХАРАКТЕРУ У СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

1. *Руководство пользователя системы ОСА™*; – К.: Бюро статистического анализа. – 2004. – 50 с.
2. Паниотто В.И. *Качество социологической информации: методы оценки процедуры обеспечения*. – К.: “Наукова думка”. – 1986. – 196 с.
3. Паниотто В.И., Максименко В.С. *Количественные методы в социологических исследованиях* – К.: Изд. “Наукова думка”. – 1982. – 310 с.
4. Паниотто В.И., Максименко В.С., Харченко Н.М. *Статистичний аналіз соціологічних даних*. – К.: Вид. дім “КМ Академія”. – 2004. – 270 с.
5. Ядов В.А. *Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности*. – 6-е изд. – М.: ИКЦ “Академкнига”; “Добросвет”, 2003. – 596 с.

Микола Галів, викладач кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

САМОВИХОВАННЯ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ХАРАКТЕРУ У СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті аналізуються погляди В. Сухомлинського на роль людини у творенні свого характеру, виокремлюються форми, напрями та методи самовиховання характеру, а також особливості педагогічного керівництва цим процесом.

Постановка проблеми. Формування громадянського, ринкового, конкурентного середовища ставить значні вимоги до людини, її характеру, зокрема плекання таких властивостей як цілеспрямованість, наполегливість, моральність, принциповість, працелюбність, активність, практичність, підприємливість тощо. Зважаючи на таке соціальне замовлення, перед кожною людиною постає завдання наполегливо працювати над собою, бути творцем своєї особистості, виховувати у собі необхідні якості характеру, які дадуть змогу залишатися конкурентоспроможною. Однак сучасна педагогіка, активно розробляючи питання виховання, недостатньо, на наш погляд, звертає увагу на теоретичне обґрунтування певної системи самовиховання характеру особистості. Тож вважаємо актуальною спробу розглянути різні аспекти творення людиною власного характеру, спираючись при цьому на наукову спадщину видатного українського педагога Василя Сухомлинського, котрий, зокрема, досліджував проблему виховання “сили духу” – морально-вольових якостей характеру особистості.

Аналіз досліджень. До питання самовиховання характеру у творчості В. Сухомлинського зверталися В. Князюк [1], Н. Фоломкина [13], а також С. Соловейчик [3], М. Любичина [2] та ін. У їх працях розкриваються різноманітні аспекти педагогічно-організаційних основ самовиховного процесу, підкреслюються

окремі засоби і методи самовдосконалення, на яких зосереджував увагу В. Сухомлинський. Водночас, аналіз цих досліджень дає підстави стверджувати про відсутність цілісного бачення проблематики самовиховання особистості як процесу її розвитку у творчості видатного українського педагога.

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати погляди В. Сухомлинського на роль людини у творенні свого характеру та виокремити форми, напрями і методи самовиховання характеру, а також особливості педагогічного керівництва цим процесом.

Виклад матеріалу. Неодмінною умовою виховання особистості, характеру В. Сухомлинський вважає самовиховання. Таке ставлення до ролі свободи волі людини у розвитку своєї особистості, гартуванні морально-вольових сил дає нам підстави зарахувати видатного українського педагога до прихильників того філософського напрямку, який стверджував, що кожна людина перш за все повинна прагнути побороти саму себе, окультурити свої інстинкти, бажання, потреби, стати духовно сильною, стійкою, цілеспрямованою, наполегливою особистістю. Недаремно майже усі філософи і педагоги, які стояли на цих позиціях, у тому числі В. Сухомлинський, так часто вдавалися до цитати Й. Гете: “Лиш той життя і волі гідний, хто б’ється кожен день за них”. Одразу зазначимо, що на цій філософській основі будували свої